

текстопостроения [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tversu.ru/Science/Hermeneutics/1998-1/1998-1-14.pdf> – Назва з титул. екрану. **11.** Мухин Ю. И. Средства массовой брехни. – М.: Алгоритм, 2008. – 336 с. **12.** Полянська В. Символічна політика як політична реальність: концептуальні засади дослідження // Людина і політика. – К., 2004. – №2. – С. 83-88. **13.** Полянська В. Символічна влада та проблема співвідношення символічного і політичного просторів // Людина і політика. – К., 2003. – №6. – С. 51-60. **14.** Полянська В. Символічна політика: сутність, структура, умови реалізації // Політичний менеджмент. – К., 2004. – №3. – С. 87-97. **15.** Почепцов Г. Г. Информационные войны – М.: Рефл-бук, 2000. – 573 с. **16.** Поцелцов Г. Г. Как становятся президентами – К.: Знання, 1999. – 380 с. **17.** Поцелуев С. П. Символическая политика: констелляция понятий для перехода к проблеме // Полис. – 1999. – № 5. – С. 62-75. **18.** Самарская. Е. Жан Бодрийяр и его вселенная знаков // Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры. М., 2006. – С. 251-264. **19.** Сурина М. О. Цвет и символ в искусстве, дизайне и архитектуре – М.; Ростов н/Д: ИКЦ МарТ, 2003 – 340 с. **20.** Тарасов А. Н. Ложь в политике, или жёлтый логарифм. – М.: Книжный мир, 2007. – 544 с. **21.** Фадеева Т. М. Образ и символ. – М.: Новалис, 2004. – 274 с. **22.** Тимошенко: я гарантирую, что я приду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net/rus/news/news-360137.html> – Назва з титул. екрану. **23.** ВН: кто юлит, а кто рулит [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/worldabus/1038271> – Назва з титул. екрану.

УДК 321.01:303.01

СТАБІЛЬНІСТЬ-НЕСТАБІЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ПОЛІТИЧНОГО: СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Власенко Д. Й.

Поняття стабільності займає унікальну нішу в системі пізнання людиною соціальної сфери. Опис будь-якого процесу, інституту, феномена або артефакту майже завжди порушує питання про його стабільність або нестабільність, здатність змінюватися з плином часу і ступінь позитивності цих змін. Тому розуміння стабільності є одним із ключових у світосприйнятті людиною навколишнього світу.

Ключові слова: політична стабільність-нестабільність, політичний інститут, політичний процес, класифікація, таксони класифікації, руйнівна політична нестабільність.

The concept of stability has a unique niche in the social sphere of human knowledge. A description of any process, institution, artifact or phenomenon always raises questions about its stability or instability, ability to change over time and degree of positivity of these changes. In this regard, the understanding of stability is fundamental in the world-view of a person.

Keywords: *political stability-instability, political institution, political process, classification, taxons of the classification, destructive political instability.*

Розглядаючи конкретно-прикладне значення ролі політичної стабільності-нестабільності в сфері політичного, відзначимо, що розпад СРСР та поява нових державних утворень на його території породили безліч проблем, які мають хронічний характер. Сам факт появи деяких із них у 1991 році ніхто не міг і припускати. Що стосується інших складностей перехідного періоду, то їх затяжний характер, вже звичний для нас, абсолютно не передбачався 18 років тому. У той революційний час у всіх верствах суспільства існувало стійке переконання, що реформа «старих» державних органів та прийняття нової «правильної» нормативної бази є достатніми підставами для забезпечення поступального економічного і соціального розвитку, створення стабільного суспільного устрою.

Процес соціального реформування є набагато складнішим та багатоплановим, ніж це здавалося в 1991, 1995 або навіть зовсім недавно, під час «помаранчевої революції». Державні органи постійно оновлюються, ухвалюються нові закони, але у населення створюється враження, що суспільство і закони, які для цього суспільства призначені, живуть кожен окремим життям зі своїми правилами. Нормативна база приймається, але не виконується, а якщо і виконується, то або не повністю, або не з таким результатом, про який офіційно заявляється.

Тому ефективність прийняття й особливо реалізації прогресивної нормативної бази залежить від успіхів на шляху побудови в Україні ефективного суспільства сучасного європейського типу.

Перешкод на шляху такого державного будівництва дуже багато і всі вони тісно взаємопов'язані. Одним із найсильніших деструктивних явищ є політична нестабільність. Про неї як про головну складову в хронічному відтворенні економічних, культурних та соціальних проблем, що не полишають українське суспільство, говорять і політики, кандидати на вищі державні посади, і

політологи, і економісти. Політична нестабільність через безліч причинно-наслідкових ліній, у яких вона виступає або причиною, або наслідком, або ж і тим і іншим, впливає на впевненість державних службовців у завтрашньому дні, примушуючи їх здійснювати далеко не етичні вчинки, на стабільність функціонування бізнесу і стійкість інвестиційних надходжень, на специфіку політичної боротьби і на рівень політичної культури суспільства.

Вище вже зазначалася певна закономірність, коли феномен політичної нестабільності не є предметом самостійного аналізу, а навпаки – саме його використання допомагає розкрити суттєві зв'язки, властивості і відносини обраного об'єкту дослідження. При ускладненні внутрішньої структури досліджуваного явища ця закономірність проявляється більш різко. Чим складніший об'єкт дослідження, тим більшою мірою під час опису його значущих елементів необхідна характеристика його стійкості, як внутрішньої, так і зовнішньої, у взаєминах з аналогічними йому структурами. Водночас у сфері політики, в тій сфері людського буття, яка характеризується чи не найскладнішими та неадекватно трактованими внутрішніми соціальними зв'язками, практично відсутні роботи, пов'язані з виявленням загальних закономірностей забезпечення стабільності політичного суспільства.

На перший погляд, таке твердження не відповідає дійсності. Останнім часом з'явилися роботи, в яких словосполучення «політична нестабільність» міститься в назві [1, 2, 3]. Однак глибший аналіз наукових розробок показує, що в більшості випадків розкриття сутнісних властивостей політичної нестабільності не виступає основним завданням дослідження, а є своєрідним інструментом для поглибленого і всебічного пізнання інших політичних феноменів (політичної ситуації в Криму, легітимації влади, стійкості демократії тощо).

Вивчення того, яке місце займають ці роботи в загальному переліку робіт політологічної спрямованості, нашою хує на два важливі висновки.

По-перше. Здійснення наукового аналізу будь-якого політичного інституту та процесу через призму його стабільного-нестабільного стану дозволяє вивести дослідження на більш якісний рівень, повніше розкрити його суттєві зв'язки, властивості і відносини.

По-друге. Незважаючи на те, що рівень стабільності-нестабільності будь-якого політичного інституту або процесу є однією з його найважливіших характеристик, нині не існує досліджень, присвячених вивченню політичної нестабільності як окремого явища, а не як складової якоїсь більш загальної і глобальної проблеми.

З огляду на вищесказане, виникає нагальна потреба дослідити власне політичну нестабільність, а не як політичну нестабільність в умовах демократії, тоталітаризму, легітимації або делегітимації влади, партійного, державного чи якого-небудь іншого будівництва.

Можуть заперечити, що політична нестабільність не існує і не може існувати у відриві від реально існуючих політичних інститутів та процесів, а виникає тільки в результаті конкретних проявів активності в сфері політичного. Як наслідок, вивчати її можна лише не саму по собі (на зразок ідеальних речей зі світу ідей Платона), а тільки на підставі та через вивчення реальних політичних процесів та політичних інститутів.

Постановка такого гіпотетичного заперечення виключно важлива в методологічному плані, оскільки відповідь на нього дозволяє чіткіше усвідомити специфіку об'єкта та предмета дослідження в їх співвідношенні. Справді, політична нестабільність не може існувати сама по собі, і вивчати її можна тільки на підставі вивчення тих чи інших характеристик політичних інститутів і процесів. Однак констатація того, що політична нестабільність вивчається тільки на конкретному політологічному матеріалі і поза цим матеріалом не може бути розглянута, не повинна відводити убік від розуміння того, що конкретний політологічний матеріал у співвіднесеності з проблематикою політичної стабільності-нестабільності виступає в двох формах.

По-перше, як вже йшлося вище, може аналізуватися один (або максимум два) політичний інститут або процес, а пояснення всіх інших політичних феноменів матиме допоміжну, інструментальну роль, яка орієнтована на більш повне розкриття суті обраного об'єкту дослідження. У такому ракурсі процес пізнання феномену політичної стабільності виконує другорядну роль, підпорядковану досягненню основної мети.

І навпаки, можлива друга форма використання політологічного матеріалу в розробці проблематики, пов'язаної з політичною стабільністю-нестабільністю. У цьому випадку вивчається велика кількість політичних інститутів та процесів, однак розглядаються не всі їхні суттєві зв'язки, властивості і відносини, а тільки ті, які стосуються їхньої характеристики як стабільних або нестабільних феноменів. При цьому і демократія, і тоталітаризм, і федералізм, і конфедерація, і такі різнопланові політичні явища, як політична соціалізація особистості та, приміром, геополітика, поєднуються спільним знаменником – рівнем їхньої стабільності-нестабільності. Політична стабільність-нестабільність у результаті не виступає як якийсь абстрактний феномен, відірваний від політичної дійсності, але виявляється самостійним, первинним об'єктом вивчення, а

всі інші можливі політичні об'єкти стають лише допоміжними інструментами, що дозволяють глибше проникнути у сутність досліджуваного явища.

Слід визнати, що з других позицій питання політичної стабільності-нестабільності в науковій літературі розкрито не повною мірою. Тому існує необхідність більш детальних досліджень у цьому напрямі. На сьогодні вже можна окреслити коло більш вузьких проблем, які допоможуть сформувати генеральну лінію вивчення політичної нестабільності як політичного феномена. Сукупність цих проблем має таку структуру.

Найбільш загальною проблемою, яка має вихід на соціально-філософський рівень наукової рефлексії, є питання про методологічну значущість політичної стабільності-нестабільності. Вище було зазначено, що питання про політичну стабільність-нестабільність досить важливе, щоб «перевести» його в розряд основних, а не допоміжно-інструментальних цілей наукового пізнання політичних інститутів і процесів. У цьому контексті є логічним подальше окреслення наукової значущості політичної стабільності-нестабільності. На погляд автора, який він обґрунтовує у статті [4], феномен політичної стабільності-нестабільності настільки важливий, що на його основі можна скласти самостійну класифікацію суспільного устрою.

Так, на думку автора, нинішні критерії, за якими створюються класифікації форм суспільного устрою (три види республіки, три види монархії; тоталітарне, авторитарне та демократичне суспільство; федерація, конфедерація та унітарна держава) зручні, у багатьох випадках досить актуальні. Але якщо врахувати, що тема політичної стабільності-нестабільності є всеохопною та суттєво впливає на якісні характеристики будь-чого зі сфери політичного, автор пропонує ще один критерій, на підставі якого можливо створити додаткову класифікацію форм суспільного устрою.

Є всі підстави вважати, що разом з поділом на демократичні – авторитарні, тоталітарні, унітарні – федеративні – конфедеративні, республіканські – монархічні, конкретні спільноти слід поділяти на стабільні-нестабільні.

Розуміння стабільності-нестабільності суспільства широко використовується в політичній науці. Новим у такому трактуванні ролі політичної нестабільності лише повинно стати те, що рівень стабільності-нестабільності слід відокремити у повністю самостійну класифікацію, на рівні класифікацій вже існуючих.

Ця теза, яку висуває автор, може мати значну доказову базу. Створюючи будь-яку класифікацію у будь-якій сфері наукового пізнання, класифікаційною підставою завжди обирається найважливіша для сутності об'єкта риса [5, с. 21]. Для суспільства

цією рисою, беззаперечно, повинна стати комфортність проживання в ньому його членів. Але коли суспільство протиставляється, наприклад, по лінії демократичне-недемократичне, то це ще не означає, що громадянин демократичного суспільства почуває себе в ньому комфортно. До того ж існують різні розуміння демократії: «демократія», яку несуть в Ірак та Афганістан т.зв. «демократичні» країни, теж є демократією, але під багнетами, та такою, що провокує на нескінченну вендету суспільства з відмінним від західного світосприйняттям.

Водночас, коли у суспільстві висока ступінь стабільності, то це (на відміну від розуміння соціальних процесів, які пропонують інші класифікації) завжди означає, що більша частина громадян задоволена власним життям за економічними показниками, політичне пригноблення не є проблемою (держава, де люди незадоволені політичним терором, ніколи не буде стабільною), воно не проводить ризикованої зовнішньої політики. Стабільним суспільство може бути будь-яке – і сучасна монархія, і давньосхідна деспотія, і сучасна демократія. Крім того, не перешкоджає стабільності будь-який адміністративно-територіальній устрій.

Констатація тієї обставини, що політична стабільність-нестабільність настільки важлива для розуміння політичних процесів, що може слугувати підставою для створення самостійної та рівноправної з іншими класифікації суспільних устроїв, порушує питання про таксономію створюваної класифікації.

Як було зазначено [4], основою по-справжньому ефективної класифікації суспільного устрою має стати та обставина, наскільки комфортно почуває себе людина в даному суспільстві. Отже, класифікація станів політичної стабільності-нестабільності повинна «відслідковувати» кінцевий результат, який стабільність-нестабільність чинить на політичні інститути та процеси (які, у свою чергу, безпосередньо впливають на рівень комфортності проживання).

Розглядаючи цей критерій, автор виокремлює такі спільноти:

1. «Руйнівної нестабільності». Політична нестабільність настільки сильна, що повністю знищує державність даної політичної спільноти. Часто супроводжується внутрішніми збройними конфліктами, комфортність життя переважної більшості членів цієї політичної спільноти різко знижується.

2. «Деформаційної нестабільності». Політична нестабільність дуже велика, відбувається руйнування існуючих політичних інститутів. Це супроводжується нелегітимними, з позицій чинної законодавчої бази, політичними рішеннями, гострою економічною кризою, зниженням рівня комфортності проживання для більшості членів цієї політичної спільноти.

3. «Стабільної нестабільності». Рівень політичної нестабільності є недостатнім, щоб викликати руйнування існуючих політичних інститутів, але досить сильний, щоб політична нестабільність зникла сама по собі, завдяки закладеним у суспільстві стабілізаційним механізмам. Швидко навіпаки. У суспільстві виникають механізми та зацікавлені особи, що реалізують ці механізми, спрямовані на підтримку даного виду нестабільності. Очевидним чином законодавча база не порушується, але різні актори політичного процесу її окремі положення трактують по-різному. Явної економічної кризи немає, але політична нестабільність впливає на темпи економічного розвитку, стримуючи їх. Громадяни (або піддані) цієї політичної спільноти відчують дискомфорт проживання, але, скоріше, не через нестабільність політичної системи, а через стагнацію економіки, яка є прямим наслідком нестабільності.

4. «Флуктуативної нестабільності». Суспільство в цілому політично стабільне, однак природна політична нестабільність, а точніше нестійкість, яка супроводжує політичні процеси, що нормальні відтворюються, періодично загострюється, створюючи спалахи нестабільності - «флуктуації». Причини спорадичних загострень можуть полягати в зовнішньополітичних кризах або в особливо несприятливому поєднанні особистісних якостей протиборчих політичних лідерів. Така нестабільність дещо гальмує розвиток економіки і знижує рівень комфортності проживання громадян. Зникає досить швидко завдяки закладеним у суспільстві стабілізаційним механізмам.

5. «Граничної нестабільності». У цьому випадку політична нестабільність не виходить за певні межі, за якими виникає її деструктивний вплив. Політична нестабільність є нормальною складовою, що надає динамізму політичним процесам. Фактично ця спільнота є політично стабільною, а виокремлення її як окремого таксону в класифікації нестабільних суспільств слугує виключно методологічним цілям - показати плавний, поступовий перехід елементів нестабільності від максимально можливих до постійних порогових рівнів. Крім того, важливо показати, що нестабільність виступає обов'язковим складовим елементом будь-якого стабільного суспільства.

На підставі цих тез класифікація громадських устроїв за ступенем стабільності набуває такого вигляду.

В класифікації існує п'ять таксонів, межі між якими, як і в інших трьох вже наявних класифікаціях, нечіткі. Ключовим елементом, навколо якого формується вся класифікація, є стан стабільності суспільства. Стабільність забезпечується наявністю стійких соціальних зв'язків між основними групами населення; існуванням у суспільстві розуміння того, що такі принципи

взаємин між соціальними групами є справедливими; відсутністю значних соціальних конфліктів усередині суспільства; тривалим існуванням політичних і економічних інститутів, характерних для даного суспільства; виконанням усіма верствами суспільства загальноприйнятої нормативної бази. Якщо ж суспільство вважає, що чинні політичні інститути не є справедливими і потребують змін, то тоді стабільність забезпечується стабільністю зміни цих суспільних відносин, стабільністю процесу модернізації та появи в результаті цього нових елементів.

Всі ці ознаки стабільності взаємопов'язані, й існування повноцінної стабільності залежить від наявності кожного з них. Однак для вироблення рекомендацій практичного плану про шляхи подолання політичної нестабільності доцільно виокремити ключовий елемент, який забезпечує стабільність (як, утім, і нестабільність) суспільства найбільшою мірою.

Важливо чітко уявляти хронологічні межі існування політичної нестабільності. Світова історія має чимало прикладів, які свідчать, що політична нестабільність була закономірним етапом розвитку будь-якої країни. Але в одних випадках політична нестабільність дуже швидко зменшувалася до рівня, що не заважав (а може, навіть і сприяв) політичному розвитку, а в інших виникав сталий механізм, що самопідтримувався сторіччями (Ліберія, Гаїті).

Дуже разючим контрастом у цьому напрямку розгортання політичної дійсності є США та Ліберія. Ці країни для порівняння обрані не випадково. Конституція Ліберії дуже схожа на американську, столиця країни – Монровія, названа на честь президента Монро, який багато зробив для створення Ліберії. Як у США були свої батьки-засновники – Пілігрими з вітрильника «Мейфлауер», так і у ліберійців свої – звільнені від рабства афроамериканці. Прогресивна громадськість США в першій третині XIX ст. відправила їх назад до Африки, розраховуючи на те, що афроамериканці, пройняті ідеями американської демократії, зможуть виконати цивілізаторську функцію стосовно місцевих африканців.

У плані політичної стабільності результат виявився жалюгідним, чому не перешкодила ні Конституція, подібна до Конституції США, ні «освіченість» ліберійських батьків-засновників щодо цінностей американської демократії. Афроамериканські «батьки-засновники» проголосили себе «білими» і намагалися взяти в рабство місцевих африканців, країна увійшла в жорсткий клінь хронічних племінних війн та політичної нестабільності [6].

Ліберійській політичній нестабільності скоро виповнюється двісті років і поки що не передбачається її закінчення. Із її хронічної форми постійно відбуваються ексцеси у вигляді військових заколотів,

невизнання результатів ззовні демократичних виборів переможеним претендентом. У той самий час США, після Громадянської війни 1862-1865 років, угодою Тілдена-Хейса (1877 рік) [7, с. 84] швидко завершили період руйнівної політичної нестабільності і перешли до політичної нестабільності граничної, котра не виходить за певні межі.

Висновки. Треба усвідомити, що деструктивна політична нестабільність не є таким явищем політичної системи, яке зникає автоматично під впливом часу. Виявлення того, чому в одних випадках цей політичний феномен майже без свідомих цілеспрямованих зусиль зникає, а в інших консервується та самопідтримується, попри всі зусилля політиків і законодавців, та розуміння суспільства є, мабуть, найважливішим напрямом дослідження політичної стабільності-нестабільності.

1. Макарычев А. С. Стабильность и нестабильность при демократии: методологические подходы и оценки / А. С. Макарычев // Полис. – 1998. – №1. – С.149-157. 2. Волинець В. В. Легітимність влади як фактор політичної стабільності суспільства: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук / В. В. Волинець – Одеса: ОНМУ, 2008. – 19 с. 3. Малафеев Л. Ф., Кузьмин П. В., Анфалова С. Л. Концептуальные основы политической стабильности Крыма / Л. Ф. Малафеев // http://www.crimea.edu/crimea/ac/kant/2_18.html. 4. Власенко Д. И. Сравнительная эффективность различных классификаций форм общественного устройства / Д. И. Власенко // Наукове пізнання: методологія та технологія. – 2007. – Вип.1. – С.32-38. 5. Розова С. С. Классификационная проблема в современной науке / С. С. Розова – Новосибирск: Изд-во «Наука» Сиб. отд., 1986. – 222 с. 6. Френкель М. Ю. США и Либерия / М. Ю. Френкель – М.: Наука, 1964. – 320 с. 7. Наквакина Е. В., Саломатин А. Ю. США на завершающем этапе «позолоченного века»: содержание и динамика политического процесса в последней четверти XIX века (1877-1900) / Е. В. Наквакина // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Сер. Общественные науки. – 2008. – № 3. – С. 82-90.

ФУНКЦІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА КОМПЕТЕНТНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Лепська Н. В.

У статті розглянуто питання про структурні складові політичної компетентності як політико-культурного феномена. Досліджується функціональна специфіка компетентності суб'єктів політичної діяльності як відображення політичної системи.

Ключові слова: політична компетентність, політичні компетенції, суб'єкт політичної діяльності, політична система, політична культура.

In the article the question about the structural components of political competence as a political and cultural phenomenon is considered. The competence's functional specific character of political activities subjects as a representation of political system is researched.

Keywords: political competence, political competences, political activities subject, political system, political culture.

В умовах глобальних транзитних процесів, які супроводжуються виникненням кризових ситуацій у різних сферах життєдіяльності, змінюються якість і зміст політичної культури суспільства. Процеси деформації усталеної системи взаємодії між владою і суспільством певним чином відбиваються на формуванні нової політичної культури, часто призводячи до небажаних ефектів масової політизації, трансформації традиційних або виникнення нових моделей політичної поведінки, підсилення ролі одних і послаблення інших політичних інститутів. Відсутність ґрунтовно усвідомлених цілей політичного розвитку, невизначеність чітких, зрозумілих усьому суспільству ціннісних політичних орієнтирів, поглиблення дистанції між елітою і пересічними громадянами, запаморочення масової політичної свідомості різними маніпулятивними технологіями, – ці та інші суттєві зміни політичної сфери актуалізують формування нової моделі політичної компетентності суб'єктів політики, імплементації компетентнісного підходу в політиці.

Компетентнісний підхід уперше був упроваджений в освітній сфері як спроба привести у відповідність освіту і вимоги суспільства, знівелювати протиріччя між навчальною і професійною діяльністю: якщо освіта оперує такими одиницями, як знання, вміння, навички,